

урок 2. *Давня Греція. Етапи й шедеври античності (огляд). Гомер. «Одіссея». Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссеї».*

Завдання: опрацювати тему, написати опорний конспект у робочому зошиті, переглянувши відео *“Етапи й шедеври античності”*, скоригувати його. (Мілянська. Зарубіжна література 10 клас. Рівень стандарту ст 7 - 13).

ТЕМА

Етапи й шедеври античності

Слово античність походить від латинського слова стародавній. Започаткували античну культуру греки, потім їхні традиції продовжили римляни.

Антична література виробила майже всі жанри літератури нового часу, велика частина з яких і нині зберегла свої античні, головним чином грецькі назви: епічна поема та ідилія, трагедія і комедія, ода, елегія, сатира (латинське) й епіграма, різні види історичної оповіді та ораторської мови.

Теорія літератури

Міф — це оповідь, заснована на традиціях, легендах або фактах, яка пояснює звичаї та обряди, розкриває історію походження світу і людей, природи і тварин, предметів і явищ з участю надприродних істот — богів, демонів, героїв. Свого часу міф заміняв наукові знання й був основою світогляду.

Епос (від грецьк.— слово, розповідь) — оповідь про минуле народу, у якій прославляються розум, сила, мужність і відданість батьківщині. *Основою античного епосу була міфологія. Розподіл художніх творів за трьома родами літератури: епос, лірика, драма — започаткував у IV ст. до н. е. видатний еллінський учений-енциклопедист Аристотель.*

Давньогрецькій літературі притаманна саме така послідовність виникнення та розквіту родів літератури (епос — лірика — драма).

Починався епос двома епічними поемами Гомера — «Іліада» й «Одіссея».

Україна і світ

Античною філософією, міфологією та літературою цікавилися, переосмислювали античні мотиви у своїй творчості Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Микола Зеров, Павло Тичина, Ліна Костенко та багато інших українських письменників.

На античні сюжети написані опери Дмитра Бортнянського, Артема Веделя, славетна «Енеїда» Івана Котляревського.

Міфологія та епос

Такі поняття, як природа, небо, життя, смерть, мораль, час, родові зв'язки, антична людина уявляла собі як живі істоти і їхні стосунки між собою. *Так з'явилися міфи.*

Міфологія існувала в кожного народу на початку його історії. Але грецька міфологія дійшла до нас найповніше. *За уявленнями греків, на вершині гори Олімп жили безсмертні боги: громовержець Зевс, його дружина — охоронниця шлюбу богиня Гера, богиня родючості й землеробства — Деметра, бог мистецтв — Аполлон, богиня краси й кохання — Афродіта, богиня мудрості — Афіна Паллада, бог війни — Арес, бог ремесел — Гефест. У лісах ховалися німфи, у струмках жили наяди, на галявинах тішилися смішні сатири — чоловіки з довгими кінськими хвостами і цапиними ногами, а в лісовій печері дрімав сам бог природи — Пан.*

Гора Парнас — легендарне місце перебування Аполлона та дев'яťох муз (дочок Зевса і богині пам'яті Мнемосіни). Біля підніжжя Парнасу було розташоване місто Дельфи, де у храмі Аполлона пророкував знаменитий оракул.

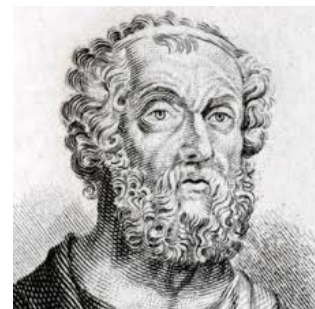
Антична культура пережила віки. Сьогодні немає народу, який розмовляв би давньогрецькою мовою чи латиною, проте твори часів античності цікаві сучасним читачам. У творах античних авторів утілено віру в людину, оспівано її мужність і прагнення до свободи, антична література досі вабить людство високим гуманістичним пафосом, звеличенням героїзму людини та її готовності до самопожертви.

Отже, антична культура — колыска європейської культури.

Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в “Одіссей”

(переглянути відео)

Ще з античних часів постать Гомера була оповита легендами й вигадками. Його уявляли мудрим, старезним незрячим рапсодом (*слово Гомер за античності мало кілька тлумачень, а саме: від давньогрецького Омерео — перехожий, зустрічний; від давньогрецького Омерос — заручник; від давньогрецького Омерос — сліпий*). Проте поеми свідчать, що їх автор від народження був зрячим, оскільки дуже майстерно передав у своїх творах найтонші відтінки барв.

Достеменно не відомо, коли жив Гомер, найімовірніший час — VIII ст. до н. е. Біографія митця також не відома. За легендами, які приписують грецьким історикам Геродоту та Плутарху, народився майбутній співець неподалік малоазійського міста Смірни, на березі річки Мелес. Тут

знайшла притулок його мати, вигнана з рідного міста Кіме, що в Малій Азії. Свого сина вона назвала Мелесіген, себто “син Мелеси”. жінка жила нужденно, поки не стала дружиною місцевого співця, який визнав її дитину своїм сином та учнем. Тямуций до слова й музики, хлопець невдовзі випередив свого вчителя й ще замолоду зажив слави навіть серед чужинців, які прибували до берегів Смірни. якось він познайомився з торговцем з далекої Ітаки. Юнак, який на той час осиротів, сподобався прибульцю, і той узяв хлопця із собою, щоб показати світ, познайомити з різними людьми та їхніми звичаями. *Саме ці враження стали основою поем “Іліада” й “Одіссея”.* Та доля, подарувавши Гомерові щасливі дні, тяжко випробувала його хворобою очей. Бідолаха вирушив до батьківщини, сподіваючись на одужання, але, побачивши рідні береги, назавжди втратив зір.

Смірна неприязно зустріла свого сина. Гомер змушений був стати мандрівним співцем, подорожуючи грецькими містами. Довго блукав він, заробляючи на життя, і вже хотів осісти в затишній колонії Кіме, але й тут йому не пощастило: Гомерові не надали притулку, мовляв, пригріємо одного зайду, завтра нас обсяде ціла зграя дармоїдів. і знову дорога, і знову злидні. У Фокеї, що поблизу Смірни, якийсь Тесторід викрав у поета записи його епічних творів і виконував їх як власні на острові Хіос, заживши чужою працею і слави, і статку. Скривджений співець на попутному судні вирушив до Хіосу. Там він блукав лісом на узбережжі, поки не трапився йому пастух на ім'я Глак. Своєю мудрістю Гомер полонив Ліка, заможного господаря цього пастуха, і той доручив йому виховання своїх дітей. Хіосці прихильно поставилися до аеда. Зігрівшись людською ласкою, Гомер завершив тут “Іліаду” й “Одіссею”, із вдячністю згадавши в поемах імена тих, хто у біді простягнув йому руку допомоги.

Давнім світом ширилися чутки про співця. Уже сивочолим поет вирушив до Афін. Здавалося б, усі незгоди й випробування позаду, проте Гомерові не судилося насолодитися заслуженою славою: він помер дорогою до Афін на невеликому острові Іос, де його було поховано. Надмогильний напис сповіщає:

Тут божественний Гомер під покровом землі спочиває,
Той, що словом своїм нездоланих героїв уславив.

Сім грецьких міст сперечалися за право називатися батьківщиною видатного співця. Місця, які нібито відвідав Гомер, вельми шанують досі: печеру в Смірни, де він начебто любив творити, тополю в Хіосі, під якою полюбляв відпочивати.

Гомер — перший давньогрецький поет, літературна спадщина якого здобула світову популярність і дійшла до наших днів. Його можна вважати засновником європейської літератури.

Слово «одіссея» набуло загального значення і стало означати не лише назву твору геніального Гомера про довгий шлях додому володаря Ітаки, а й будь-чий довгі мандри та поневіряння.

Поема «Одіссея»

«Одіссея» не є безпосереднім продовженням «Іліади». Це поема про повернення на рідний острів Ітаку героя Троянської війни Одіссея та про його мандри. Більшість дослідників відносить час оформлення «Одіссеї» до VII століття до н. е. «Хитромудрий» і «багатостраждальний» Одісей — герой зовсім іншого типу, ніж богатирі «Іліади». «Іліада» побудована на переказах героїчної саги, а в «Одіссеї» переважає матеріал побутовий та казковий.

ГОТУЄМОСЯ ДО ДІАЛОГУ

Одісей побував на острові німфи Каліпсо, на острові кіклопів (циклопів), де осліпив кіклопа Поліфема, був у гостях у бога вітрів Еола, зустрічався з племенем людоджерів, гостював у чарівниці Кірки, спускався в царство

мертвих. Врешті-решт він повернувся додому, де на нього чекала вірна дружина Пенелопа.

Побудовано «Одіссею» за тим самим принципом, що й першу поему Гомера «Іліаду». *Одіссей мандрував десять років, проте в поемі зображено з них лише сорок днів, а найважливіші події «Одіссеї» тривають дев'ять днів.*

Цікаво, що як і в «Іліаді», в «Одіссеї» зображені фрагменти подій «десятих років»: десятого року Троянської війни і десятого року шляху Одіссея додому (*цифра «10» у міфології вважається сакральною*).

Сюжет і будова «Одіссеї»

Поема «Одіссея» складається з 12 110 віршів і розподілена на *24 частини*. Її дія зосереджена навколо одного героя та однієї теми. Цим героєм є Одіссей (син Лаерта, чоловік Пенелопи, батько Телемаха), що воював 10 років під стінами Трої та уславився подвигами й мудрістю. Темою ж «Одіссеї» є мандри хитромудрого Одіссея під час повернення додому, на острів Ітака, та поновлення себе в правах царя острова і господаря свого дому.

Дія поеми висвітлює останні 40 днів із 10-річного плавання Одіссея, а повна картина всіх негараздів і страждань, що випали на його долю, подається у вигляді розповіді самого Одіссея на бенкеті в царя Алкіноя.

В «Одіссеї», на відміну від «Іліади», широко використовуються пригодницькі, казкові, фантастичні елементи. Одіссей розповідає про морські пригоди, про зустріч із кіклопом Поліфемом, про лютих потвор Сциллу і Харибду, про солодкозвучних сирен, що заманюють мандрівників своїм співом.

В «Одіссеї» майже немає описів бойових дій (за винятком хіба що фінальних сцен побиття наречених Пенелопи і спогадів про бої самого Одіссея). Зате в другій поемі Гомера зросла роль авантюрно-чарівного та побутового елементу, зображення всіляких чудовиськ, фантастичних істот і пригод, а також побуту Еллади. Тому вона часто визначається не як героїчний, а як побутово-чарівний (фантастичний) епос.

ЗАСПІВ (пісня I, вірші 1-21)

*Музо, повідай мені про бувалого мужа, що довго
Світом блукав, священну столицю троян зруйнувавши,*

*Всяких людей надивився, міста їх і звичаї бачив,
В морі ж багато біди і тілом зазнав, і душею,
Щоб і себе врятувать, і друзів додому вернути.
Та не вберіг він свого товариства, хоч як того прагнув.
Марно загинули всі через власне зухвальство безтямне —
З'їли, безумні, волів вони Гелія Гіперіона, —
Децо, богине, і нам розкажи про них, Зевсова доню.
Інші, кому пощастило уникнуть загибелі злої,
Дома були вже, війни й небезпеки на морі позбувшись.
Тільки його, що так прагнув отчизни своєї й дружини,
Німфа Каліпсо, владарка, тримала, з богинь найясніша,
В гроті глибокім, бажаючи мати його чоловіком.
В круговороті часу, коли рік надійшов відповідний
І ухвалили боги повернутись йому до Ітаки,
Навіть і там, серед близьких і рідних, не міг він уникнуть
Скрути тяжкої. Тоді всі боги йому співчували,
Крім Посейдона, — гнівом його Одиссей богорівний
Гнаний весь час був, аж поки рідного краю дістався.*

Переклад Бориса Тена

На допомогу учневі

Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в Одиссеї. Засудження насильства й несправедливості, самовпевненості й марнославства у творі. Давня Греція **ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ**
Сюжетний ланцюжок Гомер “Одіссея”. Шлях Одиссея (10 років): Троя – земля кіконів – земля лотофагів – острів кіклопів (циклопів) – острів вітрів – земля лестригонів – царство Кіркеї (Цирцеї) – царство Аїда – сирени – між Скіллою (Сциллою) та Харібдою – острів биків Геліуса – царство Каліпсо – острів феаків (цар Алкіной, цариця Навсікая) – острів Ітака.

Перша фантастична пригода – перебування в країні мирних лотофагів – “їдців лотоса” (чудової солодкої квітки: хто скуштує її, той назавжди забуде свою батьківщину й залишиться збирачем лотоса). У країні кіклопів (однооких чудовиськ) велетень-людоджер Поліфем з’їв кількох супутників Одиссея. Велетні-людоджери лестригони знищили всі кораблі Одиссея, крім одного. На острові чарівниці Кіркеї супутники Одиссея перетворилися на свиней, лише Одиссей за допомогою рослини-протиотрути здолав чари й залишався у Кіркеї протягом року. Мандрівникам довелося пропливати повз підступних сирен, які знищували довірливих мореплавців; проходити поміж скель, поблизу яких жили Скілла й Харібда, що пожирали людей. На острові бога Геліуса супутники Одиссея вбили бика бога, за що Зевс покарав їх смертю. Хвилі викинули Одиссея на острів Огігія, де він сім

років був німфі Каліпсо за чоловіка. Остання мандрівка Одиссея – до острова феаків, які допомогли героєві дістатися Ітаки, за що їх покарав розгніваний Посейдон.

Сюжет поеми:

- Експозиція – дім Пенелопи. Телемах вирушає на пошуки Одиссея. Одиссей у фракійців;
- Зав'язка – Одиссей у кіклопа Поліфема;
- Розвиток подій – пригоди героя дорогою додому;
- Кульмінація – повернення Одиссея додому та побиття женихів Пенелопи;
- Розв'язка – Пенелопа впізнає чоловіка. Одиссей укладає мирний договір з родичами вбитих молодиків.

Паспорт твору «Одіссея»	
Автор	Гомер VIII ст до н.е.
Назва твору	«Одіссея»
Рік написання	VIII ст до н.е.
Рід	Лірика
Жанр	Поема
Композиція	12110 віршів укладені у 24 пісні. I частина – 1-4 пісні (пошуки Телемахом батька Одиссея); II частина – 5-12 пісні (пригоди Одиссея); III частина – 13-24 пісні (Одиссей повертається додому)
Елементи композиції	Експозиція: Дім Пенелопи. Телемах вирушає на пошуки Одиссея. Одиссей у феакійців. Зав'язка: Одиссей у кіклопа Поліфема. Розвиток подій: Пригоди Одиссея по дорозі додому. Кульмінація: Повернення додому та побиття женихів Пенелопи. Розв'язка: Пенелопа впізнає Одиссея. Одиссей укладає мирний договір з родичами убитих женихів.
Хронологія	Дія поеми висвітлює останні 40 днів із 10-річного плавання Одиссея.
Шлях Одиссея	Троя – земля кіконів – земля лотофагів – острів кіклопів – острів вітрів – земля лестригонів – царство Кірки (1 рік) – царство Аїда – сирени – між Сциллою і Харибдою – острів биків Геліоса – царство Каліпсо (7 р.) – царство Алкіноя (цариця Навсікая) – острів Ітака.
Тема	Мандри й пригоди «хитромудрого» Одиссея, царя Ітаки, який повертається з Троянської війни.
Ідея	Оспівування найкращих людських якостей, які яскраво виявляються в мирні дні, — таланту, розуму, кмітливості, вправності, практичності та ін. Засудження беззаконня, тупої несправедливої сили, самовпевненості й пихи людини.
Головні герої	Одиссей, Телемах, Пенелопа, Афіна, Посейдон, Поліфем, Каліпсо, Кірка...
Віршовий розмір	Гекзаметр – (шестимірник) – віршовий дактилічний розмір із шістьма наголосами без рими, поширений в античній поезії.